

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Андрій Миколайович МАЙСТРУК,

*аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Питання забезпечення законності у діяльності поліції посідає одне з центральних місць у сучасній теорії та практиці публічного управління й правоохоронної діяльності, оскільки саме від рівня законності та правомірності дій правоохоронних органів значною мірою залежить реальність гарантування прав і свобод людини, стан публічного порядку та рівень довіри суспільства до державної влади загалом.

У сучасних умовах глобалізації та інтенсифікації міжнародного співробітництва у сфері прав людини особливого значення набуває порівняльно-правовий аналіз зарубіжного досвіду забезпечення законності в діяльності поліції. Країни Європи впродовж тривалого часу формували власні моделі поліцейської діяльності, у межах яких поступово вироблялися ефективні механізми правового, судового, парламентського та громадського контролю. Вивчення цих моделей дозволяє виявити як універсальні принципи, притаманні демократичним правовим системам, так і національні особливості, зумовлені історичними, політичними та соціальними чинниками [1, с. 74].

Важливим у цьому контексті є здійснення комплексного аналізу зарубіжного досвіду забезпечення законності в діяльності поліції з метою виявлення ключових інституційних, правових і організаційних механізмів, що забезпечують правомірність поліцейських дій, та визначення можливостей їх адаптації й використання в умовах України. Реалізація цієї мети передбачає узагальнення кращих міжнародних практик, оцінку їх ефективності та формування науково обґрунтованих висновків щодо перспектив удосконалення діяльності Національної поліції України з урахуванням принципів верховенства права та захисту прав і свобод людини.

Відзначимо, що досвід країн Європи у сфері забезпечення законності в діяльності поліції свідчить про те, що ефективне функціонування правоохоронних органів у демократичному суспільстві неможливе без чіткої правової регламентації, системи контролю та підзвітності, а також орієнтації на захист прав і свобод людини. У більшості європейських держав законність у діяльності поліції розглядається не лише як формальне дотримання законів, а як комплексний принцип, що охоплює верховенство права, пропорційність застосування примусових заходів, недопущення зловживання владними повноваженнями та ефективні механізми відповідальності поліцейських за протиправні дії.

Європейська модель забезпечення законності ґрунтується на міжнародних стандартах, передусім положеннях Європейської конвенції з прав людини, практиці Європейського суду з прав людини та рекомендаціях Ради Європи, зокрема Європейському кодексі поліцейської етики. Ці документи закріплюють вимоги до діяльності поліції щодо поваги до людської гідності, заборони катувань і жорстокого поводження, недискримінації, а також обов'язку держави забезпечити ефективні засоби правового захисту у випадках порушення прав людини з боку правоохоронців. Унаслідок цього законність поліцейської діяльності в європейських країнах розглядається як елемент публічного інтересу, що підлягає постійному нагляду з боку держави та суспільства [2, с. 218].

Характерною рисою європейського підходу є поєднання внутрішнього та зовнішнього контролю за діяльністю поліції. Внутрішній контроль здійснюється через дисциплінарні служби, інспекції та підрозділи внутрішньої безпеки, які реагують на порушення службової дисципліни й професійних стандартів. Водночас вирішальне значення для забезпечення законності мають зовнішні, незалежні механізми нагляду, покликані усунути конфлікт інтересів і забезпечити об'єктивність розслідувань. У багатьох країнах Європи створено спеціальні органи розгляду скарг на дії поліції, які організаційно та функціонально відокремлені від правоохоронних структур.

Так, у Великій Британії сформувалася система незалежного контролю, що еволюціонувала від дорадчих органів до повноцінних інституцій, уповноважених проводити самостійні розслідування серйозних інцидентів за участю поліції. В Ірландії та Північній Ірландії діють інститути поліцейського омбудсмена, які мають право розглядати скарги громадян, аналізувати системні проблеми у діяльності поліції та надавати обов'язкові до розгляду рекомендації. У скандинавських країнах, зокрема у Швеції, контроль за законністю діяльності поліції здійснюється через органи прокуратури та спеціальні державні інституції, які забезпечують дотримання принципу законності та рівності всіх перед законом. У Франції та Німеччині важливу роль відіграють як судовий контроль, так і інститути омбудсмена та парламентського нагляду, що дозволяє комплексно оцінювати діяльність поліції [3].

Важливим елементом забезпечення законності в європейських країнах є прозорість та підзвітність поліцейської діяльності. Регулярне оприлюднення статистичних даних про кількість скарг, результати дисциплінарних проваджень, застосування заходів примусу та використання спеціальних засобів сприяє формуванню довіри громадськості до поліції. Значна увага приділяється також залученню громадянського суспільства до контролю за діяльністю правоохоронних органів через громадські ради, консультативні органи, незалежні моніторингові місії та співпрацю з правозахисними організаціями [4, с. 151].

Окреме місце в європейській практиці посідає питання професійної підготовки та етичних стандартів поліцейських. У більшості країн Європи навчання з прав людини, поліцейської етики, деонтології та комунікації з громадянами є обов'язковою складовою професійної освіти та підвищення кваліфікації. Такий підхід розглядається як превентивний механізм забезпечення законності, оскільки формує у працівників поліції стійке розуміння меж своїх повноважень і відповідальності за їх перевищення.

Для України, яка перебуває у процесі подальшого реформування правоохоронної системи та євроінтеграції, європейський досвід у сфері забезпечення законності в діяльності поліції має важливе практичне значення. Його використання можливе шляхом удосконалення законодавства про Національну поліцію з урахуванням принципів підзвітності, прозорості та незалежного контролю, розширення повноважень і гарантій діяльності інституцій зовнішнього нагляду, розвитку ефективних механізмів розгляду скарг громадян, а також посилення ролі громадського контролю. Важливим напрямом є також запровадження системної підготовки поліцейських на основі європейських стандартів прав людини та професійної етики.

Таким чином, аналіз досвіду країн Європи підтверджує, що забезпечення законності у діяльності поліції є динамічним процесом, який залежить від національних правових традицій, рівня розвитку демократичних інститутів та суспільних очікувань. Попри відмінності в організації поліцейських систем, спільною рисою для європейських держав є прагнення до поєднання ефективності правоохоронної діяльності з реальними гарантіями дотримання прав людини. Для України цей досвід має особливу цінність, оскільки демонструє різні моделі інституційного забезпечення законності, з яких можуть бути запозичені найбільш ефективні механізми з урахуванням національних умов, правової системи та потреб суспільства.

Список використаних джерел

1. Tanko A. Foreign police experience in ensuring rights, freedoms and legitimate interests of citizens. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 8. С. 71-77. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.8.11>.
2. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини: навчальний посібник. Київ : ФОП Голембовська О.О., 2018. 364 с.
3. The role and responsibilities of the police. The report of an independent inquiry established by the Police Foundation and the Policy Studies Institute. London // Police Foundation / Policy Studies Institute. URL: https://www.police-foundation.org.uk/wp-content/uploads/2017/06/roles_and_resp.pdf.
4. Улинець В. І. Європейський досвід правового регулювання організації і діяльності органів поліції: проблеми застосування до законодавства України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Випуск 85: частина 3. С. 149-155. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.3.23>.